

SZÖLLŐSY TIBOR

A REFORMÁCIÓ KEZDETE ÉS TÉRHÓDÍTÁSA MÁRAMAROSBAN

Magyarország, s benne Máramaros története a XVI. század óta a legszorosabb összefüggésben áll a hazai protestantizmus történetével. Mindebből következik, hogy a protestantizmus fellépése a nemzeti eszme ébredését, a protestantizmus virágzása a közművelődés és az alkotmányosság uralmát, a protestantizmus letiportatása pedig a nemzeti művelődés és az állami függetlenség gyászos hanyatlását hozta magával.

Ezen összefüggések hangsúlyozása távolról sem azt jelenti, mintha a mohácsi vész után trónra kerülő habsburgi dinasztiával és a római katolikus egyházzal szemben egyedül csak a protestantizmus képviselte és hordozta volna a hazai alkotmányosság és a magyar nemzeti művelődés szent ügyét. Ezek nem egyes felekezeteknek, hanem az egész nemzet szellemének alkotásai. Hanem azért a nemzeti géniusznak ilyen áldásos működése egyes egyedül abban az üde és éltető milióban, a szabadelvűségnek csak olyan foka mellett lehetséges, amely a protestantizmus legfontosabb, sarkalati alapelveinek, a lelkiismereti szabadságnak őserőit dús és áldásos tényészetre képesíti. A lelkiismereti szabadságnak és az ebből fejlődő egyéni és nemzeti elv uralmának előidézésében, fenntartásában és oltalmazásában már a protestantizmus olyan jelentékeny, elsőrangú, sőt egyes időszakban szinte egyedülálló és ható tényező volt, hogy elnyomatása vagy emelkedése a közszabadság és a nemzeti eszme hasonló sorsát okvetlenül maga után vonta.

A hazai protestantizmus és a nemzeti magyar állam között fennálló ezen viszony századról századra kimutatható, úgy az egész magyar hazánk, mint annak a történelem folyamán különböző kényszerpályákon leledző részei történetében, ezen történet politikai, alkotmányos és művelődési eredményeiben.

Az említett kölcsönös viszony már önmagában is elegendő, hogy a protestantizmus társadalmi jelentőségére, állampolitikai fontosságára, általános közművelődési áldásos következményeire is némi önérzettel mutassunk rá. A hazai történetből elvonható következtetéseket a nyugati nagy nemzetek története, politikai, társadalmi, közgazdasági és kulturális fejlettsége s e fejlődés iránya olyannyira igazolják, hogy megcáfolásától éppen nincs okunk tartani.

Egy fontos mozzanatot, jellemzőt mindenképpen meg kell említeni, különös tekintettel Erdélyre, a „vallásszabadság klasszikus földjére” nézve: amit más államokban – értem ezek alatt a nyugati féltekét – kivívni és kimondani képes is volt a protestantizmus, ám a XVI. és a XVII. századok folyamán sehol sem tudott megvalósítani olyan mértékben, mint itt.

És még valami: a protestantizmus soha nem perlekedett, nem jutott ellentétbe a hazafisággal. A nemzeti eszmét soha nem áldozta fel saját emelkedésének oltárán. Mindig több volt benne a hazaszeretet, a nemzeti ügy iránt való leleselkedés, mint a más vallásúak iránt való gyűlölködés. Ezen a ponton elnémult benne minden felekezeti, kicsinyes torzsalkodás, és a haza javáért minden protestáns felekezet kész volt lemondani a maga kizárólagos uralmáról. A különböző vélemények elsimultak, az ellentétek felett szemet hunytak, az ellenfelek a közös haza érdekében egymással kezet fogtak. Egyik vagy másik felekezet egyenjogúsága csak ott és annyiban szenvedett csorbát, ahol és amennyiben jóléte, szabadsága, a többség nézete szerint ezt okvetlenül megkívánta.

Ezen lelket tápláló állapot meghonosításában és megerősödésében, a protestantizmus honi születésében határozottan kimutathatók az egységes, jellemző vonások a nem éppen egységes haza különböző régióiban: az uralkodó katolikus egyház ellenállása, a határokon túli tényezők hatásai, a befogadóképesség érettsége stb., de tetten érhetők a helyi sajátosságok is, amik éppen Máramaros vetületében (is) további kutatásokra inspirálnak, mert abban a nem közhelyű kérdésben, vagyis annak megválaszolásában: milyen volt a reformáció kezdete, feltételei, adott körülményei és sajátosságai Máramarosban – sok még a fehér folt.

A legalábbis megközelítőleg elfogadható válaszra jogot formáló próbálkozáshoz elkerülhetetlen ennek a „terra nihilis”-nek feleleveníteni múltját, melyről fennen szóltunk, kiegészíteni az alábbiakkal.

Honfoglaló őseink a Kárpátok bércseit nemcsak Vereckénél – miként Anonymus írja –, hanem kisebb-nagyobb csoportokban az erdei-hegyi hátrálancokat átjárható völgyein, hágóin is átléptek, így a Tatár-hágón is, levonulva a Tisza völgyében Máramarossziget, Técső, Visk, Huszt, Nagyszőlős, Halmi felé. Mint síkvidékhez szokott vándor nomád nép nem érezte jól magát az ősrendeteggel borított hegyvidéken, igyekezett minél előbb az alföld siktereit elérni és megszállni. Máramaros és Ugocsa (e két későbbi megye történelme évszázadokra összeforrott) ez időben csaknem lakatlan terület volt. Anonymus csupán Ugocsa várát említi, mely a mai Szászfalu, Gödényháza közt elterülő síkon állott. Nincs kizárva, hogy Zalán bolgár

fejedelem országának végvára volt, mint a szomszédos Borsova vára is, melyet Árpád seregei „...harmadnap megvíván az ott talált bolgár őrséget rabszjóra fűzvén Ung várába vitte.”

Az országalapító Szent István nem is szervezett vármegyét e területen, de megtartotta „országon belülinek” és őrzésére királyi erdőőröket rendelt, mert mint Anonymus írja „...e vidék a királyok vadászó helyei valának...”, s egyben mindig az Árpád-házi hercegekisasszonyok jegyajándékaul szolgált.

A király által kinevezett és kirendelt erdőőrök voltak Ugocsa és Máramaros első letelepedett lakosai, akik az udvar szolgaszemélyzetéhez tartoztak és az erdőispán rendelkezett felettük. Szolgáltatukért zsoldot, szabad vadászati és halászati jogot kaptak. Erről ad tanúbizonyságot V. István 1272-ben keltezett kiváltságos levele (is), amelyet a Felsőzász (Szászfalu) lakosainak címzett, mi szerint megengedi, hogy a Királyi ház (domus regalis) mellé telepített lakosok a „Stulba” nevű erdőben szabadon vadászhatnak medvére, vaddisznóra, szarvasra stb.

Az első – ezeddig ismert – közigazgatási alakulatok ezen a vidéken – éppen rendeltetésükből eredendően - az erdőispánságok voltak, s az ispán székhelye mellett vették kezdetüket az első letelepedések. A Máramarosi Erdőispánság székhelye a legnagyobb valószínűség szerint Visk volt. Erre utalást találunk V. István adománylevelében.

E vidék dús rengetege az Árpád-házi királyok legkedveltebb vadászterülete volt: hosszú heteken át hódoltak itt vadász-szenvedélyüknek nagyszámú kíséretükkel egyetemben.

Hogy a letelepültek milyen kultúrával rendelkeztek, erről a korabeli és későbbi krónikák nem tesznek említést: annyi van róluk feljegyezve (Nagytamai Református Egyház alapító levele), hogy az ősmagyar vallást Szent István halála után is megtartották évtizedeken keresztül. Távol laktak az ország központjától, a Tisza árterülete, ingoványai és mocsarai, valamint az ősengeteg miatt az év legnagyobb részében ez a vidék szinte megközelíthetetlen volt, az idegen hittérítők nem szívesen jöttek erre a távol eső vidékre.

Az itt élő magyarok a XI. század második felében fellázadtak a keresztény vallás ellen. A felkelést I. Endre királynak sikerült – valószínűleg nem kevés számú ősmagyar élet elpusztítása árán – elfojtani.

A XII. és a XIII. századok derekán kezd intenzívebben népesedni a Tisza völgye: megjelennek a szászok, akik a Rajna-vikékről, Hollandia északi partjairól érkeztek és találtak befogadásra. Itt találtak második otthonra a szlávok is: a tatárok által szétvert és üldözött halicsi ruténok a

Kárpátokban találtak menedéket. Letelepedésüket a helyi hatalmasságok nem ellenezték, mert lakatlan föld volt bőségesen, a munkáskezekre szükség volt, jelenlétük biztosította a gyepük védelmét.

Erre az időre tehető a vlahok (újra) feltűnése, a Drágffyok őseinek anyagi gyarapodása oly mértékben, hogy birtokaik a Tisza forrásvidékétől Szőlősig terjedtek és feltételezhetően érvényesült a „cuius regio, eius religio” elve és törvénye: szabadon gyakorolhatták és terjeszthették a magukkal hozott bizánci vallás tanításait.

Az egyre nagyobb szellemi és vagyoni hatalommal bíró Drágffyok ellensúlyozódását Zsigmond a Perényiek „behívásával”, azok nagy birtokhoz való juttatásával próbálta megoldani, s ez a látszólagos egyensúly beháborúba torkollott, amit súlyosbított és elmélyített a Mátyás király nem éppen szerencsés moldvai hadjáratát követő oláh betörés. Ezek a véres helyi ellenségeskedések nagy veszteséget okoztak Máramaros történetében: tárgyi, írott emlékek pusztultak el, s így csak apró mozaikokból lehet összeállítani a XIV. és XV. századok történelmi torzóját, de megkérdőjelezhetetlen tény: minden jelenlévő népcsoport – az ősmagyarok, a szlávok, a szászok és oláhok – élte a rájuk jellemző szellemi életüket, vagyis gyakorolták vallásukat, újabb és újabb települések születtek a Tisza-völgy térképén. Különösen a szászok jelentkezése és jelenléte ahhoz vezetett, hogy az addig vadászattal, halászattal foglalkozó őslakosság és a később betelepültek egységesedtek, homogenizálódtak, s mint ilyen társadalmi közösség egységesen érzékenyek lettek minden új befogadására vagy éppen elutasítására.

Minden jel arra utal, hogy az uralkodó vallás a katolikus volt, mert ekkor már a főpapok érdemesnek tartják a versenyzést Máramaros bírásáért: évtizedes perlekedés vette kezdetét az egri és a gyulafehérvári püspökség között. Végül is az egri püspökségnek sikerült végleg megszereznie Máramarost.

Ebben az „eredményben” közrejátszott az a tény (is), hogy nem volt éppen szerencsés az akkori gyulafehérvári főpap személye: Szécsi András, akit a káptalan azért választott püspökké, hogy nagy és befolyásos család sarja lévén az egyház érdekeit majd meg fogja védelmezni a hatalmaskodó világi urakkal szemben, a XIV. század oligarha hajlamú főpapjainak a mintaképe volt. Mikor püspökké lett, az országrészt egy szakadatlanul tartó háború színterévé tette, Máramarost (is) erőszakkal akarta bekebelezni s püspöki megyéjéhez csatolni. A reformáció hajnalán Várdai (?) Ferenc ült a gyulafehérvári széken, aki szintén nem volt az erkölcs példaképe: nem csak alattvalóit, hanem saját papjait is zsarolta: a püspöksége alatt excommunicatióvá dagadt

a mindenkit érintő tizedek „ügye”: aki nem fizet, annak nem szól a harang, nem nyílnak meg a templomajtók, nincs mise, nincs gyónás, nem esketnek, nem keresztelnek, nem temetnek. Az egyház, vagyis annak „helybeli ura”, a maga kegyzsereit, a maga vigasztalását megtagadta a néptől, mert a papnak nem fizettek! Ma még csak elképzelni is alig bírjuk ennek az állapotnak a lelkekre gyakorolt hatását. Az a nép, melynek összes vallásos szükségleteit azok az élettelen (és nem a nép nyelvén végzett!) szertartások fedezték, amelyet a papság gép módjára végzett: még ezektől is megfosztatott.

Az egri püspökséghez csatolás sem hozott felüdülést, sőt só volt a sebekre: az indulgenciák (bűnbocsátó levelek) fokozták a mélyponton leledző kedvet a római önkénnyel szemben, s mint természetes következmény: a nép örömmel fordult azokhoz az egyszerű apostolokhoz, kik Istennek tiszta igéjét, anyagi megkönnyebbülést és ember-nemzet-közeli igehirdetést hoztak magukkal, anyanyelvükön szóltak.

Feltétlenül említést érdemelt az a tény, hogy a „központok”-ból a peremvidékre kigyűrűző rendeletek mindig is veszítettek határfokukból, azok végrehajtása sose érte el a megkívánt „szintet”, különösképpen a befogadó lelkesedésének hiányában.

Izgalmas, de nem mellőzhető kérdés: milyen hatással volt Máramaros lakosságára a huszita mozgalom, annak szellemisége, tanai?

Nem lehetséges egyértelmű választ adni, de mivel Husz tanaira rövid időn belül érzékenyen reagált egész Magyarország s Erdély, ugyanez vonatkozik Máramarosra is.

A helyi kutatások érdekes és értékes tárgyi emléket hoztak a történelmi homály felszínére: egy megkopott, dátumot mellőző írásban, amely felsorolja az akkori időkben fellelhető és a técsői egyház tulajdonát képező kegytárgyakat, a következőket olvashatjuk: „...egy feljegyzés megemlíti, hogy a terítők közül az egyik a huszita időkből származik. Hogyan került az egyház tulajdonába, ezt már nagyon nehéz megállapítani. Husz Jánosnak a magyarok közt is voltak hirdetői és követői: a Szerémségben Pécsi Tamás és Újlaki Bálint, akik Erdélyben és itt Máramarosban is megfordultak és később az üldözések elől Moldvába menekültek. A huszita mozgalomból nőtt ki, illetve szoros kapcsolatban volt vele az 1437-ben kirobbant erdélyi parasztlázadás is, melynek vezére Budai Nagy Antal volt. E lázadás kirobbanásának súlyos gazdasági okai voltak, azonban csaknem egy évszázaddal előzte meg a lutheri reformációt... Így a lefojtott tüzek a mélyben égtek tovább, siettették és segítették a nagy reformációt. Feltehető, hogy az új hit tanításával egyetértő

és együttérző kegyes lélek készítette az úrasztali terítőt és amikor az evangéliumi egyházak megalakultak, a técsői egyháznak ajándékozta a kicsiny avultsínű terítőt, aranyrojtokkal a szélein és 12 aranszálakkal hímzett oroszlánal. Ez is huszita eredetét látszik megerősíteni, hiszen tudjuk, hogy a husziták címereiben ott volt s ma is ott van az oroszlán...”

Hazánk és benne a keleti régiók külső és belső állapota a középkor vége felé egyáltalán nem kedvezett a szellemiség fejlődésének. Mátyás király halála után a török még nagyobb erővel döngette az ország déli határainak kapuját. Az őt követő uralkodók csak árnyékai voltak az „igazságos”-nak. Az ádáz versengés az elsőbbségért, a belső villongások óriási terheket róttak a jobbágyságra, a pór népre. Hogy minden kötél szakadjon, az 1514-i országgyűlésen a főurak nem a török veszedelem elhárításával foglalkoztak, hanem a jobbágyság teljes gúzsbakötésére alkottak törvényeket. Mindennek meg is lett az „eredménye”: a szomorú Dózsa-féle lázadás és a reá néhány évre bekövetkezett mohácsi vész, amely a történelem sírjának szélére sodorta a nemzetet.

A hatalmi bukáson kívül az erkölcsi megaláztatás mérhetetlen terhe nyomta legjobban az emberi lelket, s nagy fájdalomra a vallásban kereste az írt, amit azonban a régi egyház a maga elvakult külsőségeiben, a hívek által ismeretlen latin nyelvű ceremóniákban nem tudott megtalálni.

Érdekes és nem mellőzhető tény: a XVI. század elején már azt tapasztaljuk, hogy a szászok, kik közé rutén elemek nagyobb számmal szivárogtak be, vagy teljesen beleolvadtak a ruténségbe (Szászfalu), vagy megtartották német nyelvüket és szokásaikat s ezzel együtt katolikus hitüket (Királyháza, Huszt, Bustyaháza). Ezzel szemben azok a német ajkúak, akik az ősmagyarokkal éltek egy közösségben (Visk, Técső, Sziget), elmagyarosodtak és hitviláguk is hozzájuk adaptálódott. Továbbá: a Tisza-völgyben élő magyarság (és szászok) felfigyeltek egy sajátosságra: a velük együtt élő ruténok és oláhok saját anyanyelvükön imádkozhattak az Istenhez, míg ők latin nyelvű szertartásokat hallgathattak, vagyis azon a nyelven, melyet csak a papok és a műveltebb nemesi osztályhoz tartozók értettek. Tény az is: míg az ország nyugati és északi részeiben, a Nagyalföldön a római katolikus egyház papjai, szerzetesei sok akadályt gördítettek a reformáció terjedése elé, addig Máramarosban (és Ugocsában) az ellenállás lényegesen kisebb volt.

Alapvető és meghatározó tényezője volt a reformáció befogadásának és gyors elterjedésének, hogy a régió főurai a megújított hit és terjesztői mellé álltak, erkölcsi és anyagi támogatásukról biztosították azokat. Ebben a szellemi reinkarnációban oroszlánrészt vállalt a Perényi-család, akik közül

feltétlen említést érdemel özv. Perényi Gáborné szül. Frangepán Katalin és fia, János, a későbbi ugocsai és máramarosi főispán. Férje hősi halála után az özvegy nagy szakértelemmel vezette a nagy kiterjedésű uradalom gazdaságát, közben nem feledkezett meg árván maradt egyetlen fiának, Jánosnak magyar szellemben és a kor követelményeit megelőző neveltetéséről sem. Komjáthy Benedek szerzetest kérte fia mellé nevelőnek és megkérte őt: Pál apostol leveleit fordítaná le magyar nyelvre azon célból, hogy mind neki, mind fiának legyen magyar nyelvű lelki tápláléka. Benedek páter a nagy munkát rövid idő alatt elvégezte, úrnője 1533-ban, Krakkóban kinyomatta. (1930-ban megünnepelte ezt az eseményt a Máramaros-Ugocsai Református Egyházmegye közgyűlése: ünnepélyesen felemelő Istentisztelet keretében a királyházi református templom falán márványtáblát lepleztek le e nevezetes irodalmi és egyháztörténeti esemény megörökítésére, melyet Perényi Gáborné Frangepán Katalin késői utóda, özv. Aczél Lászlóné szül. Perényi Lujza állíttatott.)

A vidék egy másik hatalmassága, Drágffy Gáspár is a protestantizmus híve volt, s csak korai halála (1546) akadályozta meg megyéket átfogó igyekezetét, fosztotta meg az újítás híveit az addig nyújtott önzetlen támogatástól. Vele a Drágffy-család férfi ága kihalt, nagy veszteségére a reformáció ügyeinek. Kihaltával a hatalmas birtok a somlyai Báthory-családra szállt (özv. Drágffy Gáspárné ugyanis somlyai Báthory Anna volt). E család is buzgó pártfogója volt a reformációnak. Védelmük alatt Szilágy, Szatmár, Ugocsa, Máramaros megyében lévő birtokaikon már odáig fejlődtek a református vallásügyi dolgok, hogy 1545 szeptemberében zsinatot tartottak Erdődön, ahol a megjelent 29 reformátor között ott volt a Máramarosban tevékenykedő Huszti Török Tamás is. A zsinat egyik szervezője és ihletője az a Batizi András volt, akinek leszármazottai évszázadokon át hűen szolgálták egyházukat, számtalan derék férfiúval gyarapították a megreformált szellem elítjét. Batizi András írta a „Jövel Szent Lélek Úr Isten” kezdetű éneket.

Óriási hatással volt a reformáció meghonosulására Ozoray Imre, a harcias lelkületű kitűnő író és hitvitázó. A már említett Drágffy Gáspár oltalma alatt nem csak szóval, de az írott szó fegyverével is hirdette a reformáció eszméit. Híres munkájában ékes magyar nyelven kardoskodott a megújított hit mellett és támadta annak ellenségeit megfontolt, nagy alapossággal alátámasztott argumentációkkal. Igen érdekes, hogy e könyv a Komjáthy-féle fordítás után két évvel, 1535-ben lett kinyomtatva Krakkóban. A népies nyelven írt hitvitázó munka oly nagy közkedveltségnek örvendett,

hogy 120 év múlva megérte második kiadását s nem valószínűtlen, hogy éppen a Nyaláb-vári úrnő, Frangepán Katalin költségén.

Nagy buzgósággal tevékenykedett ezekben az években Balázs prédikátor, Beregszász lelkes és harcoss reformátora. Mint esperes (senior) a római katolikus püspök módjára felszentelte a prédikátorokat, ami bizonyosság arra nézve, hogy e vidéken már abban az időben több prédikátor hirdette a megtisztított evangéliumot. Hogy Ugocsa és Máramaros községeiben is megfordult, igazolja az a körülmény, hogy ezen a vidéken megreformált gyülekezetei is felügyelete alá tartoztak. Vértanúi halála után Kálmáncsehi Sánta Márton lett e vidék református magyarjainak lelki vezére, aki nagy tudású és meggyőző erejű hitszónokként hamarosan országos hírnévre tett szert. Az addigi reformátorok inkább a Luther-i felfogást terjesztették, ő azonban a tiszta Kálvini irányzatnak volt tántoríthatatlan híve. Munkácsi lelkipásztorkodásának éveiben 1552-ben zsinatot hívott össze Beregszászban, ahol 15 lelkész jelent meg, közöttük Ugocsa és Máramaros küldöttei is.

A hálás utókor megőrizte azok nevét, akik a reformáció úttörői voltak ezen a vidéken. Visk koronaváros volt az a hely, ahol megalakult az első protestáns gyülekezet (1523), hála az igehirdető Honterius igyekezetének, akit Ramsay Mátyás követett. 1524-ben Perényi Gábor máramarosi főispán, sókamarai gróf oltalma alatt már virágzó egyházközösségi élet folyt. Pár évvel később Ramsay Mátyás visszatért Nagyszebenbe s maga helyett egyik német társát, Surdaster Jánost küldte Viskre, aki nagy hitbuzgalommal végezte áldásos munkáját, s ebben méltó társra talált Huszti Tamás személyében.

Huszti Tamás 1530-ban érkezett rokon látogatásra Husztra, ahol összegyűjtötte rokonait, barátait és ismerőseit magánházaknál, s szenvedélyes prédikációkkal győzte meg a husztiakat, s rövid idő alatt a város magyar lakossága a református hitre tért.

A régi felfogásban működő egyház híveinek száma hihetetlenül leapadt. Huszti Tamást a Szent Iona tiszteletére épült huszti egyház szerzetesei üldözőbe vették, ezért Husztól Viskre tette át munkásságának székhelyét, majd Técső, Hosszúmező és Sziget következett.

A máramarosi magyarság reformálásában oroszlánrész illeti meg a magyar Luthert, Dévai Bíró Mátyást. Második németországi útja után 1543-ban, amikor Wittenbergben Lutherrel és Melochtonnal találkozott, Miskolcon telepedett meg és ott prédikált. Innen azonban a szerzetesek durva és erőszakos fellépése miatt menekülnie kellett. Reformátori tevékenységének színhelyét Északkelet-Magyarországra és az Erdélyi részekbe tette át.

Itt hatalmas pártfogóra talált a dúsgazdag Drágffy Gáspár személyében, akinek Szatmár, Szilágy és Máramaros vármegyékben lévő óriási kiterjedésű birtokain prédikált és terjesztette a megreformált hitet.

„E vidék népe – írja Szabó Sándor – abban az időben kiválóan alkalmas volt az ige befogadására, nyugodtan és háborítatlanul élt, mert e vidékre a török és német zaklatás nem jutott el...”

Sebestyén László, Hosszúmező református lelkésze a következőket írja:

„...Hosszúmező és a többi négy máramarosi koronaváros reformációját elősegítette Surdaster (Siket) János német származású volt ferencesrendi szerzetes munkája, kit Ramasch Mátyás, a nagyszebeni káptalan dékánja küldött, mint segédjét és barátját a lutheri tanításokat hirdetni...”

Técsőn már 1526-ban Ambrus prédikátor hirdette a megújult eszmét...”

Ifj. Pap József a következőket teszi közzé:

„Sziget már 1524-ben protestáns város volt... Az öt koronaváros lakosaihoz hamar eljutott a reformáció, és ...1510-ben meg is hódította a polgárokat. Ramasch Mátyás, Huszti Tamás, Surdaster János prédikátorok voltak az új hitnek terjesztői. A munkálkodásuk folytán lassanként annyira tért hódított a protestantizmus, hogy 1555-ben az öt koronaváros katolikus templomai mind az új hit tulajdonai lettek...”

A reformáció terjesztői kezdetektől fogva nagy súlyt fektettek az oktatásra. Az 1558. december 1-jén tartott beregszászi zsinaton a megjelent 15 lelkész mellett ott volt Pelbárt beregszászi iskola-mester is: már akkor jó hírű iskola működött Beregszászban.

A zsinaton a különböző hitágazatok mellett tárgyaltak a lelkészek és tanítók fizetéséről is. A lelkészeknek különösen a szívére kötötték, hogy a híveket az igaz hit értelmére tanítsák. Minden igyekezetükkel arra törekedjenek, hogy a hívek vallási és erkölcsi nevelését már a gyermekkorban az iskola falai között ők maguk végezzék.

Az első protestáns prédikátorok tehát egyúttal oskolamesterek is voltak. Első iskoláink a tanítás és rendszer tekintetében a protestáns németországi mintára kezdtek berendezkedni, melyet a nagy tudású és kitűnő szervező, Melancton Fülöp alapozott meg és a középkori humanista iskolát vette mintául, hogy annak anyagát és rendszerét átítassa a szabad gondolat világnézetével és erős bibliás szemmel.

Az iskolák tanulmányi fokát az szabta meg, hogy a mesternek milyen volt a szellemi felkészültsége, modora, átadó képessége. Az iskola híre és látogatottsága attól függött, milyen tanító működött benne. A jó hírű isko-

lamester tanodáját messze külföldről és belhonból is felkeresték a tudományokra szomjas ifjak. Csak alapos felkészülés után, gazdag tudástárral mehettek ezután külföldre tanulmányaik betetőzése céljából. Nem hiába nevezte Melancton ezeket az iskolákat az egyház veteményes kertjeinek.

Reformátoraink és azok világi pártfogói a fő hangsúlyt már a kezdetek kezdetén az ilyen tanintézmények létesítésére fektették, olyannyira, hogy a XVI. század folyamán ajtókat nyitó mintegy 150 jó hírű iskolának negyötöde protestáns jellegű volt. Ezek között elsősorban említést érdemel az 1531-ben alapított sárospataki és a négy évvel későbbi debreceni iskola. A sárospatakit Ugocsa és Máramaros főispánjának, Perényi Gábornak a bátyja, Perényi Péter alapította. Ő és fia, Gábor virágoztatta fel és látta el dús javadalmakkal. Így a közeli rokonság és összeköttetés révén több pataki iskolát végzett lelkipásztor és iskolamester működött egyházmegyénk területén (is).

Máramarosban az iktáry gróf Bethlenek, Huszton, Visken, Técsőn, Vajnágón, Úrmezőn a Pogány család, a vidék legbefolyásosabb és leggazdagabb földesúri családja istápolta egyházunk iskoláit.

Örvendetes tény, hogy a megújított egyház nemcsak hogy vállalta a tanítás-nevelés magasztos ügyét, hanem lendületet adott a könyvírásnak és nyomtatásnak is. Az 1533-ban megjelent Komjáty Szent Pál leveleinek fordítása után napvilágot látott Erdősi Szilveszter János Magyar grammaticája, Újszövetség-fordítása. A Benczedy Székely István, Bornemissza Péter és Várfalvy János által írt hittan könyvekben már benne volt a magyar abc.

Menyőii Tolvaj Ferenc megírta az első magyar nyelvű számtankönyvet, Szőnyi Nagy István pedig módszertant írt az iskolamesterek részére, hogy miképpen tanítsák a magyar írást és olvasást.

Az ugyanebben az időben alapított szigeti református iskola nagynevű tanára, Szegedi Albert „scholamester” másolta le 1569. február 17-én Sziget statútumait, mivel „...az 1548-i példány az papirosnak hitvány voltáért nem lehetett tartós.” Ebben a statútumban érdekes az új hit papjaira vonatkozó rendelet, mely az ezredfordulóg irányította a szigeti református eljárást.

Tények igazolják, hogy a reformáció térhódítása nagy hatással volt Ugocsa és Máramaros népoktatásának ügyére is: itt is gyorsan meghonosodtak a hitújítás nevelési intézményei, mégpedig mind az elemi, mind a középfokú iskolázás terén. Visk, Técső, Sziget előljárósága már 1556-ban kötelezővé tette az iskolák létesítését, sőt több helyen a szegény sorsú tanulók ruhával és tankönyvekkel való ellátásáról is gondoskodtak.

Egyértelműen megállapítható, hogy a tiszántúli egyházkerületben már

a XVII. század elején minden faluban volt iskola, melyekben magyar nyelven folyt a tanítás.

Kétségtelen tehát, hogy a XVI. és XVII. századokban Máramaros (és Ugocsa) területén református népiskoláink voltak a magyar nemzeti nevelés megalapozói és fenntartói.

...Mindössze egy évtized telt el a wittenbergi forradalmi eseményt követően, s Máramaros magyarsága és a beolvadt százszok a megújított hit követői lettek.

FELHASZÁLT IRODALOM:

- Szabó Sándor: A Máramaros-Ugocsai Református Egyházmegye a magyar nemzetnevelés szolgálatában, Nagyszőlős, 1942.
- Dr. Zovanyi Jenő: A Tiszántúli Református Egyházkerület története, Debrecen, 1939.
- Pokoly József: Az Erdélyi református Egyház története, Budapest, 1904.
- Révész Imre: A magyarországi protestantizmus történelme, Budapest, 1925.
- Bélei Vilmos: Máramaros megye társadalma és nemzetiségei, Budapest, 1943.
- Ifj. Pap József: Adalékok Máramaros történetéhez, M. sziget, 1900.
- Józán Lajos: A Kárpátaljai Református Egyház, Ungvár, 1989.
- Emlékkönyv, Técsői Református Egyházközség, 1853.